

a gyarmatosítás időszakában a kaliforniai és floridai helynevekre (225–253). A spanyol nyelv hatása egyaránt megfigyelhető városok (pl. *San Diego*), falvak (pl. *La Carpinteria*), folyók (pl. *Río Perdido*) és szigetek (pl. *Isla de Mosquitos*) nevében is. GERNOT PETER OBERSTEINER az osztrák Stájerország tartomány régióinak a neveit elemzi (255–265). Írásából megtudhatjuk, hogy a hét nagy régió nevét a kerülethatárok nevei és a tartományokon belüli elhelyezkedésük (észak, kelet, dél, nyugat, centrum) adta (*Liezen, Obersteiermark Ost, Obersteiermark West, Oststeiermark, Südoststeiermark, Südweststeiermark* és *Steirischer Zentralraum*); a kisebb régiókat települések, hegyek és völgyek után nevezték el.

5. Az itt felsorolt eredmények rövid betekintést engedhetnek a névtani kutatások sokszínűségét is bemutató kötet tanulmányaiba, amelyekben a szerzők a francia, spanyol, olasz, román, angol és német nyelvből hoznak számos további érdekes és jellemző példát a romanisztika és a névtani kutatások iránt érdeklődők számára.

WALDHAUSER SZIMONETTA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1700-3542>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

**I. M. NICK, *Personal Names, Hitler and the Holocaust*
A Socio-Onomastic Study of Genocide and Nazi Germany
[Személynevek, Hitler és a holokauszt. A népirtás és a náci
Németország névszociológiai vizsgálata]**

Lexington Books, Lanham – Boulder – New York – London, 2019. 471 lap

1. IMAN M. NICK, a *Names* című amerikai folyóirat főszerkesztője és a Német Igazságügyi Nyelvészeti Társaság elnöke a név és hatalom, identitás és emlékezet kérdéskörét járja körül névszociológiai munkájában, legyen szó akár olyan totalitárius államról, mint a Harmadik Birodalom, akár modern demokratikus országról, mint az Amerikai Egyesült Államok. A könyv elsősorban a hitleri Németország és a holokauszt eseményeire koncentrálna, azonban sokszor talán túlzóan részletes beszámolóinak köszönhetően akár kordokumentumnak is tekinthető, amely felvázolja előttünk a II. világháború máig ható következményeinek névtani vonatkozásait.

A kilenc fejezetből álló könyv egy előszóval indul, amelyben az író két személyes élményével indokolja munkája megszületését (ix–xix). Ezután következik a köszönetnyilvánítás (xxi), majd a II. világháborús német katonai rangoknak és ezek amerikai megfelelőinek (xxiii–xxiv), valamint a használt rövidítéseknek és mozaikszavaknak (xxv–xxvi) a listája.

2. Az első fejezetben a szerző bemutatja az USA által indított programokat, amelyek feladata névadatok gyűjtése különböző okokból és célokból, a személyneveket elsősorban nyelvi eredet, ezen keresztül pedig etnikai alapon osztályozva (1–36). A honvédelem

érdekében történő adatgyűjtés és a reptéri átvilágításkor használt listák azonban számos hiányossággal és hibával működnek, amelyek nemcsak fals pozitív, hanem fals negatív találatokat is eredményeznek. E problémák kihasználása szerepet játszott többek között a 2001. szeptember 11-i terrortámadás megvalósulásában is.

A második fejezetben a szerző bemutatja, milyen szoros kapcsolat van név és társadalom között, és hogyan használták Németországban a személyneveket politikai eszközként a 19. századtól a náci párt (NSDAP) hatalomra kerüléséig (37–77). A növekvő antiszemitizmus részeként megjelent az igény a zsidó lakosság egyértelmű identifikációjára. Mivel a személynévre etnikai szimbólumként való működése miatt ennek egyik eszközeként tekintettek, életbe léptek a család- és egyénnévváltoztatást szabályozó törvények, amelyek elsődleges célja volt meggátolni, hogy az érintettek névváltoztatás útján elfedjék zsidó származásukat. Azonban miután világossá vált, hogy sok, akkoriban zsidónak nyilvánított nevet árja németek is viselnek, a zsidókat az egyértelmű azonosíthatóságuk érdekében kötelezték (a nemüknek megfelelően) a *Sara(h)* vagy az *Israel* középső névként való felvételére (pl. *Anne Müller* > *Anne Sara Müller*, *Joseph Schmidt* > *Joseph Israel Schmidt*). Az eseményeket egyéni névváltoztatási történeteken keresztül ismerhetjük meg, ami miatt a szöveg némileg mozaikszerű, sokszor csapongó.

A harmadik fejezetben a náci vezetés azon igyekezetét ismerhetjük meg, hogy a tiszta német vért megőrizzék és még erősebbé tegyék (79–133). Talán túlzóan részletes leírását olvashatjuk a Lebensborn (Életforrás) intézeteknek, ahol a német gyermekek a lehető legszabályozottabban cseperedtek. Ezen intézményekben az egyházi keresztelők mintájára rendeztek náci keresztelő szertartásokat is. A német szülők névválasztási gyakorlatát, a névdivat változását a szerző Heinrich Himmler számos keresztgyermekének példáján keresztül mutatja be. Tagadhatatlan a gyakorisága a párthoz közeli családokban a *Heinrich* és az *Adolf*/keresztneveknek, a teljes német lakosságot tekintve mégsem számítottak a leggyakoribbnak. A női nevek esetében sem volt példa nélküli a vezetők nevének női megfelelőit választani, de a névdivat sokkal kevésbé volt konzervatív. Ez annak ellenére is így volt, hogy a náci párt számos keresztnevgyűjteményt és -szótárt jelentetett meg, amelyekkel népszerűsíteni kívánták a germán eredetű ditematikus neveket. A szerző – feltehetően saját amerikai tapasztalatából kifolyólag is, hiszen az USA-ban nincs szabályozva az egyénnévadás – kifejezetten elítélően ír ezekről a kiadásokról, melyek nem előíró jelleggel, hanem tájékoztatóként, illetve e nevek propagálójaként igyekeztek szolgálni a gyermeküknek nevet kereső szülők számára.

A negyedik fejezetben a szerző felvázolja a társadalmi és jogi változásokat, amelyek az említett névtörvények életbe lépésével bekövetkeztek Németországban (135–168). Tekintve, hogy a *Sara(h)* és *Israel* második névelem felvételét maguknak a zsidóknak kellett kérvényezniük, önmaguk jelentkeztek a hatóságoknál. Ennek és ezután e név minden helyzetben való használatának elmulasztása komoly büntetéssel járt, amit azok sem kerülhettek el, akik mit sem tudtak zsidó származásukról, vagy már elhunytak. A második névelem jóval a sárga csillag előtt megbélyegezte a zsidó származású lakosságot, ami nemcsak rájuk, hanem az árja német lakosságra is hatással volt. Ezzel párhuzamosan megkezdődött a deportálási listák összeállítása, amelyekhez a náci hatóságok többféle forrást és eszközt használtak fel. A mainzi listák készítésének folyamatát a szerző a munkát kényszerűségből irányító Michel Oppenheim visszaemlékezésein keresztül mutatja be.

Az ötödik fejezetben a névtörvények 1945 utáni eltörlésének következményeiről olvashatunk (169–185). A német közvéleményben nagy felháborodást váltott ki, hogy az életben

maradt zsidóknak újra maguknak kellett kérvényezniük a megbélyegző névelemek elhagyását. Sokak kérelmét azonban elutasították arra hivatkozva, hogy a háború utáni NSZK-ban nem létezik többé antiszemitizmus, így a zsidó lakosságot nem érheti diszkrimináció a névelem miatt. A német lakosság névváltoztatási kérelmeinek esetében hasonló ellentmondásokat mutat be a szerző.

A fejezet második felében a nürnbergi perek mozzanatairól kapunk képet (185–205). A náci szervezetek taglistáit a szövetségesek csak későn és csak a szerencsének köszönhetően szerezték meg. Addigra több tízezen, egyes vélekedések szerint akár több százezen szerezhettek új dokumentumokat és éltek álnéven. A hidegháború következtében aztán sok náci hivatalos úton is szerezhettek új nevet magának, amikor az amerikai hadsereg alkalmazta őket a szovjetek ellen; például Nikolaus Barbie, „a lyoni mészáros” is új néven folytatta tovább karrierjét.

A hatodik fejezetben a szerző felvázolja a menekülő nácik által használt álnévválasztási sémákat (213–289). Berlin eleste és Hitler öngyilkossága után Himmler parancsa az álnéven való menekülés volt. Bevett séma volt az eredeti névtől minden tekintetben eltérő új név felvétele (pl. *Alexander Riesle* > *Bernd Classen*). Gyakori volt így is a kezdőbetűk megtartása (pl. *Karl Heller* > *Kurt Hanz*), és kézenfekvő forrás volt a családtagok kevésbé ismert neve is (pl. *Anton Streiwieser* > *Klaus Werner Krug*, a feleség leánykori családnévéből). Megfigyelhető továbbá az új keresztnév + régi családnév (pl. *Reinhold Vorberg* > *Heinz Vorberg*), illetve a régi keresztnév + új családnév párosítás (pl. *Richard von Hegener* > *Richard Wegner*). Ilyenkor szintén törekedtek az eredeti hangzás (pl. *Franz Novak* > *Franz Dolak*) vagy jelentés megtartására. Utóbbira a szerző többek között a *Hans Ernst Schneider* > *Hans Werner Schwerte* példát hozza, mondván, hogy a felvett ’kard, szablya’ jelentésű *Schwerte* családnév szemantikai kapcsolatban áll az eredeti ’szűrő, vágó’ jelentésű *Schneider* családnévvel. A *Schneider* családnév alapját valóban az eredetileg ’vágó, szabó’ jelentésű közép-felnémet *snīdere* foglalkozásnév jelenti, ám a családnevek kialakulásakor a szó jelentése már leszűkült a szabó foglalkozásra (DFN., DFD.), így a *Schneider* családnév is erre utal. A használt álnevekből a szerző egy-egy válogatott listát is közöl típusonként (217–218, 224, 238, 247).

A hetedik fejezet azokat a nőket mutatja be, akik valamilyen szerepet vállaltak a náci háborús gépezetben (291–368). E nők a háború utáni elszámoltatásban kevesebb figyelmet kaptak. Ennek oka egyrészt, hogy sokszor csak közvetetten voltak részesei az eseményeknek, másrészt mert a házasság útján végrehajtott törvényes névváltoztatásaik miatt nehezebb volt az azonosításuk. Példának okáért a koncentrációs táborok alkalmazottai még fiatal nőként követték el bűneiket, majd házasságuk után felvették férjük nevét, és tisztos családanyaként folytatták tovább életüket. Emellett az örök és a foglyok nyelve sokszor eltérő volt, s az öröket gyakran csak ragadványnéven ismerték a foglyok, valódi nevük rejtve maradt. E névváltoztatásokat és ragadványneveket a szerző táblázatos formában közli (294, 314).

A nyolcadik fejezetben holokauszt-túlélőknek vagy leszármazottaiknak olyan beszámolóit olvashatjuk, amelyekben különböző okoknál fogva szerepet kapnak a nevek, elsősorban mint emlékeztető, emlékezetmegtartó funkcióval bíró szimbólumok (325–368). A történeteket vagy maguk az érintettek, vagy az általuk megadott információk alapján a szerző vetette papírra – hogy mikor melyik eset áll fenn, a szövegből nem derül ki.

Az utolsó, kilencedik fejezetben (369–421) elsőként a dachauai koncentrációs táborban embereken kísérletező August Hirt által meggyilkoltak testrészeiből összeállított

anatómiai gyűjtemény történetét olvashatjuk; utólag 86 áldozatát sikerült azonosítani a maradványaik vizsgálata alapján). Ezután két nagyszabású névtani projektet mutat be a szerző: a Yad Vashem World Holocaust Center vállalkozásának, a Names Recovery Projectnek a keretében létrejött és folyamatosan bővülő Names Database elnevezésű többnyelvű online adatbázist, valamint a United States Holocaust Memory Museum online adatbázisát (World Memory Project). Mindkettő célja, hogy a hatmillió holokausztáldozat nevét közvégték. A feladatot nehezíti a források egyenetlensége, ugyanis a dokumentumok nehezen hozzáférhetők, elvesztek a háború alatt, vagy eleve nem jegyezték fel az áldozatok nevét. További nehézséget jelent a különböző nyelvi és írásváltozatok, ragadvány-, bece- és hivatalos névalakok egyeztetése, a névsorrend eltérése és a hiányzó névelemek kitéltése.

A záró fejezet második felében a szerző a náci bűnösök olyan leszármazottaival készített interjúról számol be, akik elkötelezettek az áldozatok és hozzátartozók mentális segítségében. Például Amon Göthnek, a plaszóvi koncentrációs tábor parancsnokának a lánya és unokája vagy Heinrich Himmler öccsének unokája is aktívan részt vállal ebben. A fejezet végén pedig számos olyan tragikus eseményt sorol fel a szerző, köztük a délszláv háborút is, amelyben az áldozatok kiválasztása névlisták és a valamilyen típusú vagy eredetű névről alkotott laikus elképzelések alapján történt.

A könyv végén a hivatkozások (423–449), valamint a tárgy- (452–464) és névmutató (465–469) található. A könyv a szerző rövid bemutatásával zárul (471).

3. A könyv a címében sugallt és bevezetőjében vázolt témájához, céljához szorosan kapcsolódó, névtani, névszociológiai részeivel átfogó, mégis részletekben gazdag, színes képét adja a náci ideológia és a személynevek kapcsolatának. Kevés hasonló, a holokauszt névtani vonatkozású történéseinek teljességét feltárni szándékozó munka jelent meg eddig. Ugyanakkor a könyv olvasását, értelmezését jelentősen megnehezíti a szerző sokszor csapongó gondolatmenete és a már említett munkamódszere, hogy az eseményeket, tényeket egyéni történeteken és visszaemlékezéseken keresztül mutatja be. Többször olvashatunk a kutatás alapvető tárgyát tekintve irreleváns életrajzi adatokat, információkat, leírásokat, a kutatás eredményei pedig sokszor csak mintegy mellékesen említődnek meg ezek mellett. Néhány esetben az anekdotikus hangvétel a névadatok összekeveréséhez is vezet: a névváltoztatások kapcsán példának okáért Gertrude Scholtz-Klinket már azelőtt e néven említi a szerző, hogy az életrajzában részletes leírásban találkozott volna második férjével, Herr Scholtzcal, akinek aztán felvette a nevét (313–318). De itt említhető a szintén összevaró eljárása a szerzőnek, amellyel a nyolcadik fejezetben szerepeltetett interjúalanyok által a rendelkezésére bocsátott családi fényképfelvételeket a könyv egy korábbi részében szerepelteti (281–290). A képek ugyanakkor valójában semmilyen közvetlen kapcsolatot nem mutatnak a visszaemlékezések témájával. Hasonlóképpen, a náci bűnösök leszármazottaival készített interjúknak sincs közvetlen névtani vonatkozása, az interjúalanyok csupán elvélve, egy-egy mondattal utalnak azokra az esetlegesen elszenvedett nehézségekre, amelyek hírhedt családnevük miatt érthették őket. A szerző legalább annyira látszik koncentrálni a könyvben említett személyek által elkövetett bűnökre vagy az áldozatok által elszenvedett borzalmakra, mint a vonatkozó névtani, névszociológiai tényekre, összefüggésekre. Így a könyv egészét, tágabb keretét tekintve inkább szociológiai elemzését nyújtja a holokausztnak, amelyben a nevek által játszott szerep a kötetben végigvonulón fontos, ugyanakkor a címben sugalltnál jóval kisebb teret tölt be.

Hivatkozott irodalom

- DFD. = *Digitales Familiennamenwörterbuch Deutschlands*. Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz. <https://www.namenforschung.net/dfd/woerterbuch/liste/> (2021. 11. 25.)
- DFN. = KOHLHEIM, ROSA – KOHLHEIM, VOLKER Hrsg. 2005. *Familiennamen. Herkunft und Bedeutung von 20000 Nachnamen*. Dudenverlag, Berlin.

HAUBER KITTI
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3616-7983>
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

A névmódosítás mint közfeladat

Szerkesztő: NÉMETH GABRIELLA. OFFI Zrt., Budapest, 2020. 165 lap

1. A névmódosítás mint közfeladat című kötet az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda (a továbbiakban: OFFI) gondozásában megjelent sorozat része, és szervesen kapcsolódik az állami fordítószolgálat fennállásának 150. évfordulójára szervezett konferencián elhangzott előadásokból készült két kötethez (SZOTÁK 2019a, 2019b). Ezek többek között bemutatják az OFFI szakmai jogelődeinek, szabályozásának történetét, foglalkoznak a jogi szaknyelvi közvetítés témakörében fellelhető problémákkal, a fordítás elméleti és gyakorlati kérdéseivel.

Az alább ismertetendő kötet három elemző tanulmány mellett egy terjedelmes névjegyzéket (72–156) és egy terminológiai segédletet (157–159) is tartalmaz. A szerkesztői előszóból (7–12) megtudjuk, hogy a kötetrel többek között a jogalkalmazóknak és a közigazgatási szakembereknek igyekeznek segítséget nyújtani. Az OFFI célja ugyanis, hogy kiadványaival a fordítási és nyelvi közvetítési tevékenysége során felmerülő jó gyakorlatokat megossza a szakmai közönséggel, fordítókkal, egyetemi tanárokkal.

2. UGRÓCZKY MÁRIA tanulmányában (15–40) a személynév-módosítás jogintézményének jogszabályi hátterét mutatja be részletesen, kiemelve a névmódosítási és a névváltoztatási eljárás jellemzőit és különbségeit. A névmódosítási eljárásban a név megváltoztatásának az állampolgári státusz megváltozása, a magyar állampolgárság megszerzése a feltétele. A névmódosítások többségét a határon túli, kisebbségi helyzetben lévő magyarok kérik az egyszerűsített honosítási eljárásuk során. A névváltoztatás a polgár akaratnyilvánításán alapul: az érintett névváltoztatási kérelemmel fordul Budapest Főváros Kormányhivatalához, ha az addigi nevét nem kívánja tovább viselni. A tanulmány kitér az elcsatolt területeken élő magyar lakosság névanyagán végbevitt változtatásokra, szemlélítve a román, szerb, kárpátaljai és (cseh)szlovák gyakorlatot. Például a román közigazgatási hatóságok gyakorlata nem volt egységes: a családnevek körében az ékezet nélküli